

UDK 371.315.7:004.42:811.163.42'282.4(436):811.163.42-26

Stručni rad

Prihvaćen za tisak: 22. prosinca 2006.

Prilagodba gradišćanskohrvatskoga obrazovnoga programa na hrvatski standardni jezik

Vlatka Blagus

U radu se razmatraju poteškoće u prilagodbi dvaju standardiziranih idioma hrvatskoga jezika: gradišćanskohrvatskoga jezika kojim se služe Hrvati u Gradišću i hrvatskoga standardnoga jezika. Oba se jezika uče u školi u Gradišću. Godine 2003. godine napravljeni su obrazovni računalni programi koji su postigli uspjeh. Kada se željelo prevesti te programe na standardni hrvatski, pojavile su se poteškoće na različitim jezičnim razinama. Jednu je od glavnih teškoća uzrokovala činjenica da se rječnik gradišćanskih Hrvata uglavnom odnosi na rad oko kuće, na poljima - jednom riječju: životu na selu. Standardni hrvatski jezik za mnoge učenike trebao bi služiti mnogo široj svrsi.

1. Uvod

Gradišćanskohrvatski jezik standardiziran je idiom hrvatskoga jezika kojim se služe Hrvati u Gradišću. Objavom prvoga trojezičnoga rječnika: njemačko-gradišćanskohrvatsko-hrvatskoga 1982. kodificiran je suvremeni gradišćanskohrvatski književni jezik, čime je on “počeo sve jače preuzimati zadaće standardnoga jezika Gradišćanskih Hrvatov u školi, crkvi, mediji, a osebujno kada je 1987. lj. postao drugi službeni jezik u Gradišću” (Sučić 2003, predgovor). Deset godina poslije (1992) objavljen je Njemačko-gradišćanskohrvatsko-hrvatski rječnik, a 2003. Gradišćanskohrvatska gramatika (Sučić 2003). Propisani su udžbenici za poučavanje gradišćansko-hrvatskoga: *Hrvatski jezik 1* (Berlaković i sur. 1988), *Hrvatski jezik 2* (Berlaković i sur. 1988), *Hrvatski jezik 3* (Berlaković i sur. 1989/97) i *Hrvatski jezik 4* (Berlaković i sur. 1990/96).

U ovome će se radu radi jasnijega i bržega raspoznavanje o kojemu je hrvatskome jeziku riječ rabiti nazivi gradišćanskohrvatski i standardni hrvatski, iako se u Gradišću za brže i lakše razlikovanje dvaju standardiziranih,

normiranih hrvatskih idioma: gradišćanskohrvatskoga i hrvatskoga kolokvijalno rabe nazivi “gradišćanski” i “standardni”. Treba napomenuti da u ovome slučaju oznaka standarnosti nema nikakvo statusno razlikovno obilježje hrvatskoga prema gradišćanskohrvatskome. U Gradišću se u višim razredima gimnazija (koji hrvatskome školskome sustavu odgovaraju prvomu do četvrtomu razredu gimnazije) rabe udžbenici: *Dobro Došli 1* (Barešić 1993) ili *Dobro došli 1–2* (Barešić 2002); *Učimo hrvatski 1* ili *Učimo hrvatski 1-2* (Barac-Kostrenčić i sur. 2003) i *Reci mi hrvatski* (Juričić 2002).

U ovome će se radu prikazati teškoće koje proizlaze iz razlika gradišćanskohrvatskoga i hrvatskoga na primjeru obrazovnoga računalnoga programa za učenje hrvatskoga jezika. Obrazovni se program (tj. edukacijski softver) za učenje gradišćanskohrvatskoga sastoji od dva veća dijela, gramatičkoga i leksičkoga (Kornfeind i Kollarics 2004). U inačici toga programa na standardni hrvatski jezik (Kornfeind i Blagus 2005) zadržana je ista podjela. Ovaj se rad bavi samo gramatičkim dijelom programa s težištem na analizi leksičkoga odabira i metodičko-didaktičkim poteškoćama sastavljanja gramatičkih zadataka. Naime, prvotni zadatak prevođenja obrazovnoga programa nije se mogao jednostavno obaviti jer su se na samome početku prevođenja pojavile različite poteškoće koje su prerasle prvotni prijevodni zadatak. Tako je prijevod postao prilagodba.

2. Razvrstavanje poteškoća prilagodbe

Poteškoće prilagodbe proizlaze s jedne strane iz metodičko-didaktičke nesustavnosti predloška za prilagodbu, s druge strane iz različite uporabe dvaju jezika, gradišćanskohrvatskoga i standardnoga hrvatskoga, te s treće strane iz različite namjene dvaju računalnih programa. Budući da je predložak namijenjen kao dodatni materijal u nastavi gradišćanskohrvatskoga, riječi su preuzete iz obveznih udžbenika za njegovo učenje u osnovnoj školi u Gradišću. Nepoznati su kriteriji po kojima su te riječi u navedenim udžbenicima odabrane, no može se pretpostaviti da je odabir bio intuitivan ili naslijeđen, odnosno preuzet iz starijih udžbenika. Novi prilagođeni računalni program namijenjen je u prvome redu učenicima viših razreda u Gradišću koji uče standardni hrvatski i služe se različitim udžbenicima hrvatskoga kao drugoga ili stranoga jezika izdanima u Hrvatskoj. Poteškoće koje proizlaze iz različite uporabe dvaju jezika odnose se na činjenicu da se gradišćanskohrvatski specifičnošću svojega povijesnoga razvoja nije uspio urbanizirati, odnosno najveći je postotak leksika ostao i dalje vezan uz seoski način života. U postupku prilagođavanja standardnomu hrvatskomu uočene su se poteškoće podijelile na dvije veće skupine, uže prijevodne i šire prilagodbene. Njihova su zajednička posljedica tehničke poteškoće, budući da je predložak napisan u programu *excell* koji i za postavljanje pitanja i za

njihove odgovore nudi točno određenu veličinu kućica pa je u mijenjaju zadataka i o tome trebalo voditi računa.

Užim prijevodnim poteškoćama pripadaju uobičajene i očekivane razlike dvaju jezika: fonološke i morfološke (*bižati, dojeti, rodjeni, pušćati, vrt-ljar, zibrat . . .*), leksičke (gradišćanskohrvatske riječi koje više ne pripadaju standardnomu hrvatskomu jeziku, npr. *čer, kucak, pluti, pratež, nažgati, svenek* itd.) i lažni parovi (*Petar je umro od skrbi, Seljakinja Mare doji kravu*), sintaktičke (*On uživa praznike, Vi svenek platite račune*), terminološke vezane uz gramatiku (kako na standardnome nazvati *imenice jednoga broja, imperativ pasivni* itd.).

Šire prilagodbene teškoće obuhvaćaju opću koncepciju predloška i odnose se na pitanje nove, drukčije namjene i drukčijih ciljanih korisnika računalnoga programa na standardnome hrvatskome. Ovamo pripadaju metodičko-didaktičke poteškoće koje se odnose na odabir leksika (uključujući i odabir vlastitih imena koji su najčešći subjekti rečenica te novih odgovarajućih, općeprepoznatljivih toponima), redosljed obrade gramatičkih jedinica te njihovu obuhvatnost (jesu li zastupljeni svi oblici riječi, dijelovi gramatike i sintakse) te dosljednost (postoji li neki temeljni leksik koji se nastoji uvježbati i u gramatičkome dijelu softvera, ponavljaju li se opravdano iste riječi u različitim vježbama). Za hrvatski je jezik teško objektivno odrediti koje su to riječi koje bi svaki početnik trebao znati jer još uvijek ne postoji temeljni rječnik. Vjerojatno najtočnije podatke pruža *Morko — Hrvatski višejezični morfološki rječnik* (Jelaska i Cvikić 2005), skripta Sveučilišne škole hrvatskoga jezika, koja sadrži oko 3000 riječi (prvi je put izišla 2002).

3. Primjeri prilagodbe i promjene

U prilogu 1 donosi se prikaz jedne gramatičke jedinice namijenjene ponavljanju akuzativa jednine. Ponuđeno je dvanaest rečenica u kojima je zadatak riječ u zagradi staviti u akuzativ. Prva je rečenica *Petar je dostao (radio)* u perfektu. Budući da se vježba akuzativ, pretpostavlja se da je vježba namijenjena potpunim početnicima. Učitelji hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika različito redaju jezične jedinice hrvatskoga jezika kojima poučavaju. To ovisi i o predznanju i potrebama, pa će drugačiji pristup biti u ovladavanju hrvatskim kao drugim jezikom govornika koji imaju komunikacijsku jezičnu sposobnost i onih koji tek počinju učiti hrvatski. Isto će tako drugačiji biti pristup ako su učenici hrvatskoga jezikoslovno obrazovani, ako imaju zajednički jezik, ako su govornici srodnoga ili sličnoga jezika itd. Stoga neki poučavatelji prije određenih padeža kreću na perfekt kao jednostavniji oblik od prezenta, npr. S. Drilo (1999), B. March sa Sveučilišta Kansas. Drugi se vode komunikacijskim potrebama i jezičnim razvojem

(koji kreće od sada i ovdje prema prije i poslije pa učenicima nude najprije prezent i padeže, a tek poslije perfekt, npr. D. Norris (2003), J. Barešić (1993), što znači da učenici akuzativ uče prije perfekta. Zato je rečenica na standardnome hrvatskome stavljena u prezent, uz zamjenu gradišćanske riječi *dostati* u standardnu *dobiti*, *Petar dobiva radio*. Međutim, iako je takva rečenica gramatički ispravna, pragmatički je u suvremeno tehnološko vrijeme rjeđa pa je na kraju preoblikovana u rečenicu *Petar sluša radio*.

U drugoj se rečenica *Ana je vidila (kucak)* uz komunikacijski manje važno vrijeme za početnike pojavljuje i za njih još uvijek pretežak akuzativni oblik riječi *pas*. Umjesto nje odabrana je izrazito česta riječ *televizija* i prema njoj je promijenjen glagol *vidjeti* u *gledati*, tako da rečenica na standardnome glasi *Ana gleda televiziju*. Iako je treća rečenica *Vrtljar kosi (trava)* u prezentu, odabir je riječi neprimjeren jer ni *vrtlar*, a ni glagol *kositi* ne pripadaju rječima koje bi početnik trebao znati pa je rečenica na standardnome potpuno promijenjena u početnicima potrebniju *Ja pijem sok*. U četvrtoj se rečenici *Jive si je kupio (auto)* pojavljuje regionalno osobno ime *Jive* koje je bolje zamijeniti nekim drugim uobičajenijim imenom ili osobnom zamjenicom. Povratna zamjenica *si* također je početnicima preteška, a i nepotrebna. Riječ *auto* u standardnome hrvatskome dobiva duži oblik, *automobil*, glagol *imati* zbog jedne je druge rečenice u istoj gramatičkoj jedinici i radi raznovrsnosti zamijenjen glagolom *nemati* i tako nova rečenica na kraju glasi *Mi nemamo auto*. Petoj je rečenici *Suzi je fotografirala (sestra)* zamijenjeno samo vrijeme, *Suzi fotografira sestru*, a šesta je rečenica jedina od njih dvanaest ostavljena nepromijenjena, *Ivan piše (pismo)*. U sedmoj je rečenici *Evica je slušala (ploča)* ostavljen samo glagol *slušati*, ali u prezentu. Rijetko je ime *Evica* zamijenjeno češćom i potrebnijom imenicom *sestra*, a budući da je (gramofonska) *ploča* riječ koja već pripada daljoj prošlosti, za objekt je odabrana nova imenica u muškome rodu koja označava živo biće, *brat*. Tako je dobivena nova rečenica *Sestra sluša brata*. U osmoj je rečenici *Divičica bere (cvijeće)* radi izbjegavanja rijetkoga, nepravilnoga i za početnike preteškoga glagola *brati* odabran nov glagol, a zatim i subjekt pa je novonastala rečenica *Baka voli cvijeće*. U devetoj se rečenici *Seljakinja Mare doji (krava)* pojavljuje lažni par sa standardnim hrvatskim, glagol *dojiti*. On bi prijevodom trebao biti zamijenjen s *musti*. Međutim, taj je glagol nepravilan i vrlo rijedak. Budući da ni riječ *seljakinja* ne pripada čestim riječima, cijela je rečenica zamijenjena: *Moja obitelj ima mačku*. Deseta je rečenica *Ivana vidi (sunce)* leksički, gramatički i pragmatički prihvatljiva. Međutim, u cijeloj vježbi akuzativa nema ni jednoga primjera srednjega roda na *-o* pa je zato riječ *sunce* zamijenjena riječju *vino*. Tako je dobivena nova rečenica *Roditelji vole piti vino*. U jedanaestoj se rečenici *Tome je pohodio (otac)* pojavljuju rjeđe osobno ime, nestandardno značenje riječi *pohoditi* te teža imenica za sklanjanje pa

je nova rečenica potpuno drukčija: *Djeca vole profesora Baltazara*. Dvanaestoj je rečenici *Jure nije čitao (knjiga)* promijenjeno samo vrijeme: *Jure ne čita knjigu*. U prilogu 2 navedeni su i primjeri prilagodbe instrumentala jednine iz kojih se mogu vidjeti slični postupci prilagodbe.

Razvidno je da ova standardna inačica također nudi proizvoljne primjere, temeljene samo na vlastitome nastavničkom iskustvu. I ona je tek jedna od mogućih prilagodbi. Nakon prilagodbe i analiziranja promjena, pripremajući izlaganja za Prvi znanstveni skup HIDIS u Zagrebu (Blagus 2005, Kornfeind 2005), i same su se autorice složile da bi u priličnome broju slučajeva sada uvele drukčije primjere, još bliže širemu krugu korisnika. A njezini će korisnici ocijeniti je li ova prilagodba uspjela izaći iz okvira poučavanja hrvatskoga jezika u Gradišću i njemačkoga govornoga područja. Uostalom, nastavnik najbolje zna koje su riječi i koje gramatičke kategorije određenomu učeniku ili skupini učenika potrebne. Tek će pojava i uporaba temeljnoga rječnika hrvatskoga jezika, zasnovanoga na znanstvenim istraživanjima, moći dati jamstvo da pojedini materijali za učenje hrvatskoga i odabir riječi u njima imaju sveuču uporabu.

4. Zaključak

U ovome je radu na nekoliko primjera prikazan dio poteškoća u prilagodbi sadržaja računalnoga programa jednoga jezika na drugi. Budući da je hrvatski kao drugi i strani jezik mlado znanstveno područje, oni koji strance poučavaju hrvatskomu imaju vrlo ograničeni izbor nastavnih materijala pa su često osuđeni na usmjeravanje prema stranim materijalima, a nerijetko na njihovo preslikavanje. Na prvi se pogled prijevod ili prilagodba doimlju kao najjednostavniji (najbrži i najlakši) putovi za dobivanje traženoga materijala. Međutim, kada i ne postoje prepreke vezane uz autorstvo, uz veći broj različitih poteškoća, oslanjanje na određeni predložak nosi i ključno pitanje odabira leksika, odnosno podudarnosti leksika predloška i ciljanoga materijala. Niz poteškoća otkrivenih u postupku ove prilagodbe istaknuo je posebnu važnost pomnoga odabira riječi u sastavljanju gramatičkih zadataka i njihovu pragmatiku te podsjetio na kulturnu uvjetovanost jezičnoga sadržaja. Na primjeru poteškoća prilagodbe jedne vrste obrazovnoga jezičnoga materijala nastojale su se istaknuti opće poteškoće s kojima se susreće svatko tko stvara bilo kakav nastavni materijal za hrvatski kao drugi ili strani jezik. Pritom na sve navedene nedostatke predloška treba gledati kao na smjernice koje osvješćuju buduće sastavljače obrazovnih materijala da su nužni dublja promišljenost, sustavnost i dosljednost u odabiru leksika i u gramatičkome slijedu, kao i suradnja nastavnika koji su izvorni govornici i nastavnika koji potječu iz sredine kojoj je određeni materijal namijenjen.

5. Prilozi

Prilog 1. Vježba akuzativa jednine

A. 1, 2, 3, hrvatski teško nij'!
gradišćanskohrvatski

B. 1, 2, 3, hrvatski znaš i ti!
standardni hrv., prilagođena vježba

Petar je dostao	(radio).	Petar sluša	(radio).
Evica je slušala	(ploča).	Sestra sluša	(brat).
Ana je vidila	(kucak).	Ana gleda	(televizija).
Divičica bere	(cvijeće).	Baka voli	(cvijeće).
Vrtljar kosi	(trava).	Ja pijem	(sok).
Seljakinja Mare doji	(krava).	Moja obitelj ima	(mačka).
Jive si je kupio	(auto).	Mi nemamo	(automobil).
Ivana vidi	(sunce).	Roditelji vole piti	(vino).
Suzi je fotografirala	(sestra).	Suzi fotografira	(sestra).
Tome je pohodio	(otac).	Djeca vole	(profesor Baltazar).
Ivan piše	(pismo).	Ivan piše	(pismo).
Jure nije čitao	(knjiga).	Jure ne čita	(knjiga).

Prilog 2. Vježba instrumental jednine

A. 1, 2, 3, hrvatski teško nij'!
gradišćanskohrvatski

B. 1, 2, 3, hrvatski znaš i ti!
standardni hrv., prilagođena vježba

Otac kopa	(lopata).	Pišemo	(olovka).
Ja se pominam	(prijatelj).	Ja razgovaram	(prijatelj).
Anica se igra	(lutka).	Anica se igra	(lutka).
Majka prekapa vrt	(štihača).	Sestra se igra	(brat).
Brat se vozi	(bicikl).	Brat se vozi	(bicikl).
Ana se šeće(majka) kroz park.		Ana razgovara	(majka).
Tome piše	(pero).	Mačku hranim	(miš).
Ivan se vozi	(auto).	Ivan se vozi	(automobil).
Seljak ide (plug) na polje.		Vozimo se (tramvaj) u grad.	
Marko riže kruh	(nož).	Marko reže kruh	(nož).
Mi idemo (učiteljica) na izlet.		Idemo (učiteljica) na izlet.	
Vrtljar otpili suhe kite	(pila).	Život je ljepši	(pjesma).

6. Literatura i izvori

Barac-Kostrenčić, V. i sur. (1999) *Učimo hrvatski*, Zagreb: Školska knjiga i Centar za strane jezike Vodnikova.

- Barešić, J. (1993) *Dobro došli 1*, Zagreb: Sova — škola za strane jezike.
- Barešić, J. (2002) *Dobro došli 1–2*, Zagreb: Sova — škola za strane jezike.
- Bencsics, N. i sur. (1982) *Nimško–gradišćanskohrvatsko–hrvatski rječnik (Deutsch-Burgenlandisch-Kroatisches Wörterbuch)*, Eisenstadt, Zagreb.
- Bencsics, N. i sur. (1992) *Gradišćanskohrvatsko–hrvatski-nimški rječnik*, Zagreb, Eisenstadt.
- Berlaković, E., Karazman, S., Mesner, A. i Palatin, M. (1988) *Hrvatski jezik 1*, Eisenstadt: E. Weber Verlag GmbH.
- Berlaković, E., Karazman, S., Mesner, A. i Palatin, M. (1988) *Hrvatski jezik 2*, Eisenstadt: E. Weber Verlag GmbH.
- Berlaković, E., Karazman, S., Mesner, A. i Palatin, M. (1989, 1997) *Hrvatski jezik 3*, Eisenstadt: E. Weber Verlag GmbH.
- Berlaković, E., Karazman, S., Mesner, A. i Palatin, M. (1990, 1996) *Hrvatski jezik 4*, Eisenstadt: E. Weber Verlag GmbH.
- Blagus, V. (2005) *Problemi prilagodne gradišćanskohrvatskoga edukacijskoga softvera na standardni hrvatski jezik*, I. znanstveni skup HIDIS, Zagreb (izlaganje).
- Drilo, S. (1999) *Kroatisch, Teil 1: Lehrbuch fuer Anfaenger* (2., verbesserte Auflage), Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Jelaska, Z. i Cvikić, L. (2005) *Morko — Hrvatski višejezični morfološki rječnik*, Zagreb: Sveučilišna škola hrvatskoga jezika i kulture (skripta).
- Kornfeind, A. (2005) *Edukativni softver za učenje hrvatskoga jezika*, I. znanstveni skup HIDIS, Zagreb (izlaganje).
- Kornfeind, A. i S. Kollarics (2004) *1, 2, 3 — hrvatski teško nij'!*, edukacijski softver za učenje gradišćanskoga hrvatskoga, Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću.
- Kornfeind, A. i V. Blagus (2005) *1, 2, 3 — hrvatski znaš i ti!*, softver za učenje hrvatskoga (u pripremi).
- Norris, D. (2003) *Teach Yourself Croatian*, London: Hodder Education.
- Sučić, I. (ur.) i skupina autora (2003) *Gramatika gradišćanskohrvatskoga jezika*, Matrštof/Željezno.

Adapting Burgenland's Croatian Educational Software into Standard Croatian

There are well known differences between two standard languages: Burgenland's Croatian and Croatian. In Burgenland both of these languages are being taught at schools. Burgenland's Croatian is taught in the lower grades and Croatian in the upper grades. After educational software for learning Burgenland's Croatian was made in 2003, it was successfully used as a motivation tool. In order to make a standard Croatian version of the same software, some unexpected problems appeared. The exercises could not have

been translated by just taking care of the differences like lexis, declination, conjugations or the word order, but pragmatic features of words had to be included as well. Lexis of Burgenland's Croatian was mostly based on the work around the house and in the fields, with tools, animals and behaviour typical of life in the village. High students in Burgenland who learn standard Croatian may not need all these words, at least not as a primary lexicon. This new Croatian software could also be useful for other students, including those with no Croatian background. These and other points which ended in the adaptation rather than the translation of the educational software are described in this paper.

Ključne riječi: gradišćanskohrvatski, standardni hrvatski, obrazovni računalni program

Key words: Burgenland's Croatian, standard Croatian, educational software